

ДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ, ЩО НАРОДЖЕНА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОЦЕДУРИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

МАРКО Ярослава Романівна - аспірантка кафедри теорії та філософії права ІНПП
НУ «Львівська політехніка»

УДК 340.12:327.39

В статті розглядаються питання суррогатного материнства. Акцентується увага на проблемах правового статусу дитини, народженої за допомогою процедури суррогатного материнства. Зазначається необхідність забезпечення права на життя, на виховання в сім'ї, знати своїх батьків, на заботу і опіку, право на тайну походження.

Ключові слова: суррогатне материнство, право на продовження роду, репродуктивні права, права людини.

Постановка проблеми

Проблема правового регулювання прав людини завжди залишається актуальною сферою для дослідження. До таких також слід віднести право на продовження роду, тобто право на материнство чи батьківство. Для людини воно є основним, невід'ємним та виражає природню онтологічну сутність живого індивіда.

Правовідносини батьків і дітей ґрунтуються на походженні дитини від батьків. Під терміном «походження дітей» слід розуміти їх кровне (біологічне) походження від конкретних чоловіка і жінки, зареєстроване в органах реєстрації актів цивільного стану з дотриманням певного порядку. На перший погляд, цей порядок мав би закріплювати процедуру підтвердження генетичного зв'язку новонародженої дитини та її батьків, а отже, слугувати свідченням реалізації природного бажання і права кожної людини

– залишити за собою потомство. Проте у сучасних умовах людство гостро зіткнулося з проблемою безпліддя, наслідки боротьби із якою вимагають по-новому подивитися на питання походження дітей. З медичної точки зору, сурогатне материнство передбачає перенесення ембріона, отриманого заплідненням яйцеклітини біологічної матері – дружини спермою біологічного батька – чоловіка, в порожнину матки іншої жінки та виношування дитини, яка є біологічно «чужою» для жінки. У перекладі на медичну термінологію така процедура називається екстракорпоральне запліднення та може здійснюватися лише у спеціалізованих медичних закладах високо кваліфікованими спеціалістами [1]. Отож виникає безліч проблем юридичного, етичного та медичного характеру.

Більшість наукових досліджень у вітчизняному правовому просторі присвячена цивільно-правовим аспектам сурогатного материнства. Зокрема, аналізуються права, обов'язки та відповідальність сторін договору сурогатного материнства. Сторонами визначають подружжя, що надає генетичний матеріал, сурогатну мати, як гестаційний курер, котра зобов'язується виносити генетично нерідну дитину та народити її, а також медичні заклади, що здійснюють допоміжні репродуктивні технології.

Стан дослідження

На сьогодні значно зріс інтерес науковців щодо процесу, ознак, вимірів та проблем

репродукції в цілому та й окремого аспекта – права на сурогатне материнство. Більшість проблем розглядається в цивільно-правовому аспекті, зокрема через аналіз договірних відносин сурогатного материнства, з-поміж них В. Біленко, Ю. Коренга, Р. Стефанчук, В. Москалюк, О. Явор та інші. Деякі теоретичні аспекти розглядали такі вітчизняні науковці, як Л. Васечко, І. Жаровська, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Скакун та ін. Правова характеристика права на сурогатне материнство набагато ширша, і повинно включати приватно-правові та публічно-правові сфери. Тобто важливим є на міжнародному та національному рівні визначити аспекти правового регулювання права на сурогатне материнство. Окрім того, практично не дослідженою є сфера правового статусу дітей, що народилися в результаті використання процедури сурогатного материнства.

Підтверджуємо свою позицію твердженням А. Кухар про те, що незначна кількість та низька ефективність правових актів, що мають відношення до сурогатного материнства, не дають змогу створити базу для забезпечення на належному рівні захисту прав та інтересів сурогатної матері, з одного боку, подружжя – з другого, а також врахування при цьому прав та інтересів дитини, яка має народитися, згідно з метою програми з сурогатного материнства [2, с. 345].

Метою цієї статті є аналіз правового статусу дитини, що народжена із застосуванням процедури сурогатного материнства.

Виклад основних положень

Репродуктивні технології, в тому числі сурогатне материнство на сьогодні вже є доволі розвиненим методом реалізації права на продовження роду. За деякими даними на сьогодні у світі живе близько 1 млн дітей, які народжені завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій. У деяких державах такі діти складають від 1 до 3-4 % від усіх новонароджених [3]. І це з огляду на те, що сурогатне материнство як процедура дозволене тільки в п'ятнадцяти країнах світу [4, с. 51], інші або забороняють її, або не містять правового регулювання

вказаного методу. Відсутнє чітке міжнародне регулювання цієї проблематики, що зумовлено низкою етичних та правових чинників.

Однак не дивлячись на певний правовий «хаос», що панує у цій сфері, все ж визначення статусу дітей народжених за допомогою процедури сурогатного материнства потребує аналізу в наступних аспектах, якот: право на життя плоду, що має народитися з допомогою вказаної процедури, право на здоров'я таких дітей, забезпечення принципу рівності та недискримінації для такої категорії неповнолітніх. Розглянемо їх детальніше.

1. Право на життя дитини, що зачата за допомогою методу сурогатного материнства. Демократична держава сьогодні закріплює право людини на життя та здоров'я як найвищу соціальну цінність. Вперше право на життя задекларовано у ст. 3 Загальної декларації прав людини в 1948 році, де зазначено, що «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість» [5].

Більшість конституційних актів цивілізованих народів декларує право на життя людини як невід'ємне соціальне благо. Конституція України у ст.27 закріплює положення: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини». Право на життя є першоосновою реалізації всіх прав людини.

Включає це право першочергово право на народження. Право на життя має тільки живонароджена особа та така, що підпадає під критерії життєздатності, які визначені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (маса тіла – 500 г і більше, або зріст – 25 см. І більше, або народження на строку вагітності 22 тижні і більше). Тобто неважливим є факт згоди сурогатних батьків у подальшому утримувати цю дитину, невагомим також є факт згоди чи не згоди на народження дитини сурогатною матір'ю.

Питання слід ставити раніше у часових рамках, оскільки правове регулювання в цьому є одностайним. Слід обумовити право плоду на народження. У першу чергу, необхідно дотримуватися тих же правових норм, що стосуються рідного плоду матері.

Вказане питання є дуже вагомим. Держави по-різному ставляться до можливості жінки переривати вагітність від жорсткої заборони до права здійснювати переривання вагітності за власним бажанням жінки до певного терміну.

Міжнародне право визначає ст. 16 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 [6]), що жінки мають право вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням та доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право. Національні норми вказують критерії законності абортів. Отож, діти, які зачаті за допомогою процедури сурогатного материнства, повинні підпадати під дію тих же норм, що визначені в національному праві для всіх дітей. Цей критерій є визначальним для їх правового статусу.

2. Право знати своїх батьків, право на їх турботу, право на спільне з ними проживання та виховання в сім'ї, опіку та догляд. Більшість положень сурогатного материнства ґрунтується на договірних відносинах. Однак обов'язок держави захистити кожну людину, в тому числі забезпечити їй право на життя, належні умови життя. П. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України вказує, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Однак вважаємо за необхідне також закріпити заборону подружжя відмовитися від запису їх батьками дитини. Вказана заборона зумовлена інтересами дитини, оскільки може виникнути ситуація, коли батьки могли змінити думку щодо потреби мати дитину. Як наслідок, дитина є сиротою, а батьки-замовники не несуть жодної відповідальності. У разі відмови обох сторін дитина в повній мірі повинна бути повністю забезпечена матеріальною підтримкою в майбутньому.

Особливо це зумовлено тим, що діти народжені за допомогою технологій сурогатного материнства мають нижчий рівень здоров'я, ніж їхні однолітки. Існує навіть думка, що вони навіть становлять загрозу

для генофонду. Так за даними багатьох вітчизняних та іноземних авторів, діти, які народжені внаслідок застосування ДРТ, мають певні особливості розвитку і стану здоров'я [7]. Вони більш схильні до хронічних захворювань, і серед захворювань найпоширенішою була невропатологія – $(86,95 \pm 4,96) \%$. Аномалії розвитку і ознаки морфофункціональної недозрілості встановлено у $(54,34 \pm 7,34) \%$ обстежених. Дефіцитні стани, як-то анемія, рахіт – зустрічалися у $(43,47 \pm 7,3)$ та $(4,34 \pm 3,0) \%$ дітей відповідно. Низький рівень життєвого потенціалу характерний не тільки для новонароджених. На першому році життя алергічні прояви (атопічний дерматит) з'явилися у $(13,04 \pm 4,96) \%$ дітей, нефропатію діагностовано у $(10,86 \pm 4,58) \%$, гострі респіраторні захворювання перенесли $(41,30 \pm 7,25) \%$ обстежених [8].

3. Право на таємницю інформації про народження дитини. Ст. 31 Конституції України визначає право на інформаційну приватність, також ст. 301 Цивільного кодексу України закріплює право на особисте життя та його таємницю. Таємниця особистого і сімейного життя є одним з прерогативних об'єктів захисту людини, що допомагає зберегти недоторканість її приватного життя, забезпечує право на честь та гідність. У сфері сімейних відносин, особливо у сфері новітніх репродуктивних технологій держава особливо скрупульозно повинна регулювати це питання. Для суспільства новітність, невідомість, невідомість є предметом перестороги. Немає жодної впевненості в тому, що діти, які народжені з використанням новітніх методик розвитку медицини та біотехнологій не стануть «білими воронами» соціуму. Збереження таємниці є важливим, у першу чергу, для нормального розвитку дитини.

Вважаємо, що чинний нормативний акт України, що регулює репродуктивні технології, має прогалину в аспекті збереження таємниці інформації. П. 6.7. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні визначає, що «інформація про дитину, народжену сурогатною матір'ю, у день виписки з пологового будинку/відділення по телефону надається до дитячої поліклініки (за місцем проживання дитини)»

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання сурогатного материнства. Акцентується увага на проблемах правового статусу дитини, що народжена із застосуванням процедури сурогатного материнства. Вказується на необхідності забезпечення права на життя дитини, право на виховання в сім'ї, право знати свої батьків та на турботу й опіку, право на таємницю походження.

Ключові слова: сурогатне материнство, право на продовження роду, репродуктивні права, права людини.

SUMMARY

The article deals with the problems of surrogacy. Attention is focused on the problems of the child's legal status that is born through the surrogacy procedure. It's indicated the need to ensure the right to life of the child, the right to education in the family, the right to know their parents, care and custody, the right to privacy of origin.

Keywords: surrogacy, the right of reproduction, reproductive rights, human rights.

[9]. Вважаємо, що така позиція нормотворця є не виправданою, оскільки суперечить самій сутності права на приватність. Згідно зі ст. 39-1 Основ законодавства України про охорону здоров'я пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Особливо дивно видається можливість збереження медичної через таємниці повідомлення інформації телефоном. Окрім того, це ще раз демонструє той факт, що є не виправданою відсутність належного правового регулювання даної сфери на рівні комплексного спеціального законодавчого акту.

Висновок

В основу правового регулювання репродуктивних технологій, у тому числі процедури сурогатного материнства, поставлені цивільно-правові відносини. Це зумовило певну прогалину в забезпеченні належного правового статусу дітей, що з'явилися на світ за допомогою вказаної новітньої методики. Отож забезпечення принципу рівності, недискримінації має стати основою для державного регулювання досліджуваного питання. Саме дитина, її права, законні інтереси, життя, здоров'я, честь та гідність є підґрунтям для формування правової політики у сфері сурогатного материнства.

Література

1. Михальчук О. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id>.

2. Кухар А. О. Юридичні аспекти застосування сурогатного материнства / Держава і право.- 2010.- Вип. 49.- С. 340-346

3. Reija Klemetti et al. Health of Children Born as a Result of In Vitro Fertilization // Pediatrics. – 2006. – Vol. 118. – P. 1819-1827.

4. Бурмистрова Е.В. Установление происхождения детей при посмертной репродукции с использованием метода сурогатного материнства // Семейное и жилищное право. – 2014. – № 3. – С. 6–9.

5. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ ООН від 10.12.1948 // Голос України від 10.12.2008 № 236

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Міжнародний документ ООН від 18.12.1979 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207

7. Henningsen Karina Aaris. Study of babies born after IVF shows significant improvements in health over 20 years // Human Reproduction. – 2015. – № 20. – P. 20.

8. Синенко В. В. Розвиток дітей, народжених із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій: психосоціальні аспекти у періоді вагітності та особливості стану здоров'я на першому році життя / В. В. Синенко // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2015. – № 4. – С. 55-57.

9. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>